

I.YUSUPOVTÍN “ÓMIRZAYA JULDÍZÍ” QOSÍĞÍNDA KÓRKEM OBRAZLAR DÚNYASÍ

Baxtiyarova Xurshida Íxtiyar qızı

student, Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

E-mail: khurshidabakhtiyarova7@gmail.com

ANNOTACIYA

Bul maqalada qaraqalpaq ádebiyatınıń belgili wákili I.Yusupovtın "Ómirzaya juldızı" qosıǵındaǵı mazmun, kórkem obrazlar hám olardı jasaw usılları sóz etilgen.

***Gilt sózler:** I.Yusupov, obraz, subyektiv, obyektiv, folklorizm, milliy uǵım, janlandırıw.*

THE WORLD OF ARTISTIC IMAGES IN I.YUSUPOV'S "ÓMIRZAYA JULDIZI" POEM

Bakhtiyarova Khurshida Ikhtiyar kizi

Student, Karakalpak state university

E-mail: khurshidabakhtiyarova7@gmail.com

ABSTRACT

In this article given information about I.Yusupov's "Ómirzaya juldızı" and main characters and it's creature.

***Key words:** I.Yusupov, character, subjective, objective, folklore, national conception, enliven.*

Kórkem obraz lirikada obyektiv hám subyektiv boladı, yaǵniy subyektiv bul lirikalıq qaharman bolsa, obyektiv lirikadaǵı sezimlerdi ele de oqıwshıǵa anıq jetkerip beriw ushın qollanılatuǵın detallar, zatlar, hádiyseler yamasa basqa qaharmanlar. Lirikalıq qaharman bul lirikadaǵı waqiyalardı óz tilinen bayanlap turǵan kórkem obraz. Onı hárdayım avtordın ózi retinde qabıl etiw nadurıs. Mısalı, jas shayır ǵarrı yamasa sulıw qız keypinde lirikalıq qaharman kórinisine enedi hám gózzal sezimlerdi bayanlaydı. Bul álbette, dóretiwshiniń sheberligine baylanıslı. Al, obyektiv kórkem obrazlar lirikalıq qaharmannan bólek. Mısalı, I.Yusupovtın “Plaxa izlep...” qosıǵında “ólim mashinasın” soǵıwǵa oylasıq qurǵan adamlar, hámeldarlar yamasa atom bombasın oylap tapqan ilimpazlar obyektiv obraz hám ol lirikalıq qaharman oqıwshıǵa jetkermekshi bolǵan ideyanı tereńlestiredi, aydınlastıradı.

I.Yusupovtin "Ómirzaya juldızı" qosıǵı 1988-jılı, avgust ayında jazılǵan. Qosıqtın ataması da oqıwshını ózine tartadı. Bul qosıq bes bólimnen ibarat. Syujeti tómegiden turadı: Bir ańshınıń hayalı, qızı hám qundaqlı ulı boladı. Hayalı dúnyadan ótken soń ógey ana qolında qalǵan perzentler taǵdiri bayanlanǵan. Ógey ana balanıń júregine jerik boladı da, ógey balasınıń júregin quwırıp jewdi maqset etedi. Biraq, qız bunı sezıp qundaqlı úkesin qushaqlap kólge qaray qashadı. Suwda júzip kelgen besikti kórip, úkesin besikke baylap, ózi suw astına ketedi. Perzentlerge erip barǵan iyt qızdı qutqarmaqshı boladı biraq suw astınan tek kóylekti tislep shıǵadı. Ógey ana da kól betke barıp, balanıń júregin almaqshı bolıp pishaq shıǵarǵanda, iyt onı tislep artqa jıǵıltadı. Aradan jıllar ótip qundaqlı bópe beti torsıqtay jigıt boladı, al iyt bolsa aspanda ara-arada kórinip qoyatuǵın juldızǵa qarap ulıydı...

Áke, uydıń tiregi bolǵan erkek bolsa ańshı bolǵanlıǵı ushın úyine arasında keledi. Avtor bul waqıyanı jay bayanlamastan, anasınan esitken ańız retinde oqıwshıǵa jetkeredi. Dáslepki hám keyingi bólimlerin kirispe hám juwmaq retinde juldız hám onıń ne ushın sóngenligin, muńlı kóriniste ekenligin bayanlaydı hám soraw qoyadı. Subyektiv obraz yamasa lirikalıq qaharman alıstaǵı bir juldızdıń nege búnshelli tez sóngenine qiynaladı hám onıń sebebin izleydi. Dóretiwshi waqıyalardı usılay bayanlamastan, olarǵa óziniń qatnasın da bildirip otıradı. Mısalı, ógey ananıń jerkenishli qálewlerine qarata "tas tuwǵır ógey sheshe" dep te qollanǵan. Qosıqtaǵı obyektiv obrazlar: ańshı áke, ógey ana, qız, qundaqlı ul hám iyt. I.Yusupov ańshı ákeni biypaárwa, balalarınıń, shańaraǵınıń taǵdiri oylandırmaıtuǵın obraz retinde, ógey ananı dásturiy tárizde, al perzentlerin bolsa, názik, qorǵawsız hám bar kúshi menen jawızlıqtan qashatuǵın obrazlar retinde bayanlaǵan. I.Yusupovtin bul qosıǵında bir neshe folklorizmlerdi kóriwge boladı. Waqıyanıń ózi oqıwshıǵa apadan esitilgen ańız formasında berilgen, onnan tısqarı iyt obrazına diqqat awdarıwımız kerek. Ol óz iyelerine sadıq, qayǵa barsa sol jerde, iyelerine qáwip dóngende olardı qorǵawǵa umtıladı (Ógey ana menen bolǵan waqıyalardı esleyik). Bul jerde qaraqalpaq xalqında burınnan bar uǵımdı qollanǵan yaǵniy iytin adamzatqa dos, opadar ekenin aytpaqshı bolǵan. Qaraqalpaq folklorında "Iyt opa, qatın japa" degen xalıq naqılı da bar.

Onnan tısqarı qosıqtın ulıwma mazmunında juldız sóniwi hám jas nárestelerdin zaya ómirin parallel súwretleydi. Bul da bir xalıqlıq uǵım, túsiniktiń biri yaǵniy "aspanda hár juldız sóngende bul dunyanı bir adam tárk etedi" degen. Bul aspan deneleri haqqındaǵı mifologiyalarǵa barıp taqaladı. Juldızlardı janlandırıw arqalı olardı kórkem obraz dárejesine kótergen. Demek, I.Yusupovtin "Ómirzaya juldızı" qosıǵında kórkem obrazlardı jaratıwda folklorizmlerden keń túrde paydalanǵan.

Joqarıda shıǵarmada keltirilgen birneshe obrazlarǵa toqtalıq endi bul obrazlardıń oqıwshıǵa tásir etiw dárejesine toqtalsaq. Jas qız lirikadaǵı baslı qaharman, lirikalıq

qaharman onı aspan jiyeginde bir janıp, dárriw sóngen juldızǵa megzetedi. Bul qız obrazı arqalı jaqınlarının janına qáwip dóngende ózin qurban qılǵan miyrimli bir qız retinde súwretlengen. Onın usı qásiyetin oqıwshıǵa ele de jetkeriw ushın kontrast retinde avtor ógey ana obrazın qollanǵan hám júdá sátli shıqqan. Al, áke obrazı arqalı óziniń hám ózgelerdiń ómirin qarańǵılıqqa baslawshı biypárwa adamdı jarata alǵan. Oqıwshı bul obrazǵa jerkenish yamasa baxıtsızlıǵına ashınıw sezimlerin bildiredi. Iyt obrazı da oqıwshıǵa opadar dostın sezimlerin ańlatadı. Onı tómendegi qosıq qatarlarınan da kóriwge boladı:

“Izep bastırmayman heshbir jawızǵa,
Qáterjam bol, sulıw” degendey qızǵa,
Qaplan iyt bir ulıp qoyar inirde,
Qarap taw artında tuwǵan juldızǵa.

Qosımsha retinde, shıǵarmada lirikalıq qaharmanın anası obrazı bar biraq ol tolıq obraz dárejesine jetkerilmegeni menen “juldız sóniwi” ne baylanıslı ańızdı aytıp beriw oqıwshıǵa milliy koloritti de sezdireti.

Demek juwmaqlap aytatuǵın bolsaq, avtor bul shıǵarması arqalı ómirde ushırasatuǵın qarama-qarsılıqlardı anıq súwretley alǵan. Bunda kórkem lirikalıq obrazlardıń ornı ádewir ayırıqsha.

PAYDALANÍLǴAN ÁDEBIYATLAR:

1. Axmedov S, Sultanov Q. Ádebiyattanıw, Nókis, 1984
2. Ayımbetov Q. Xalıq danalıǵı. Nókis, 2020
3. Yusupov I. Tańlamalı shıǵarmaları III tomlıq. II tom, Nókis, 2018
4. Qaraqalpaq folklorı (kóp tomlıq), Nókis, 2007